

Відгук

на дисертацію Бондарчук Ярослави Віталіївни

«ГЕНЕЗА І ЕВОЛЮЦІЯ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ПРОВІДНИХ СПІЛЬНОТ ДАВНЬОГО СВІТУ»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства

**за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури
(мистецтвознавство)**

Генеza та еволюція сакрального мистецтва провідних спільнот Давнього світу в дисертаційному дослідженні Я.В. Бондарчук правомірно розглядається як відображення духовної еволюції суспільства від зародження найдавніших релігійних уявлень у добу ашель до створення світових релігійно-філософських систем наприкінці I тисячоліття до н.е. – на початку нової ери. Авторка переконливо доводить, що мистецтво будь-якого часу і народу має світоглядне підпорядкування, зокрема, мистецтво досліджуваного періоду було тісно пов'язано зі світоглядом, у якому домінувала релігія. Як би скептично не ставились у наш час, коли панує матеріалістична парадигма, до того, що називають «духовним світом», релігійне коріння усіх давніх культур не підлягає сумніву. Втілена в історичний вираз, що постійно оновлюється, релігійність є одним з найстійкіших контрфорсів культури будь-якого народу. Особливо яскраво це демонструють пам'ятки мистецтва та архітектури дописемних спільнот і найдавніших цивілізацій людства.

В дисертаційному дослідженні науково виправданою є спроба автора Бондарчук Ярослави Віталіївни довести, що сакральне належать не лише релігії, але й мистецтву та культурі в цілому. Дисертантка доводить що геополітика культурного життя має лише метафоричний сенс, якщо його не визначати в контексті антроповимірних та сакральних ознак. Культура визначається як

цілісність, коли вона є носієм абсолюту, духовності, носієм цінностей людського буття. Проблема абсолютних вимірів культури є надзвичайно актуальною. Традиційно ці межові виміри характеризуються вищими цінностями, які пов'язують з Абсолютом, духовним витокom людини, людства в цілому, їх характеризують категорією «сакральне», духовне, святе, божественне.

Вирішуючи поставлені в роботі завдання, авторка опрацювала значний масив філософської, мистецтвознавчої, культурологічної літератури, в якій концептуально важливими постають праці українських дослідників - В. Хвойки, О. Ситника, О. Черниша, П. Двойченка, М. Ернста, І. Шовкопляса, О. Корвін-Піотровського, Е. Овчинникова, Д. Черновола, Д. Желаги, В. Чабанюка, М. Остапенка та ін.

Так, Бондарчук Я.В. демонструє дослідницьку культуру роботи з філософськими текстами, що значною мірою актуалізує глибокий потенціал дослідження й обумовлює обґрунтованість наукових положень, висунутих в дисертаційному дослідженні, які визначені, обґрунтовані і логічно аргументовані в контексті різних підходів до сакрального мистецтва провідних спільнот давнього світу.

Новизна дослідження полягає не тільки в охопленні величезного часового проміжку розвитку сакрального мистецтва в 500 тисяч років, але, насамперед, у тому, що в ньому розглядається проблема, яка як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі ХХ – ХХІ ст., знаходиться на початковій стадії розробки у працях Джорджіо да Сантільяни, Клайва Раггла, Менлі Холла, Олександра Гурштейна, Миколи Чмихова, де висловлено думки, що головні релігійно-світоглядні ідеї і культури будь-якого історичного періоду отримують відображення в назві і характеристиці домінуючого в цей період зодіакального знака, у якому внаслідок космічного явища прецесії протягом 2150 років пересувається умовна точка перетину екліптики і екватора (точка весняного рівнодення). Проведений дисертанткою послідовний системний розгляд сотень артефактів у історичному контексті їх створення дав вагомі аргументи на користь підтвердження цієї

гіпотези, що історичним етапам духовного розвою людства відповідають космічні цикли. На підставі аналізу більш-менш точно датованих релігійних творів як предметів матеріальної об'єктивації релігійно-світоглядних уявлень і культів, авторка визначає, які релігійні вірування, та ідеї виникали у певні історичні періоди і зіставляє їх з характеристикою зодіакального знака, домінуючого на час їх виникнення. Таке зіставлення доводить їх відповідність.

Цікавим вектором дослідження, на мою думку, виступає третій розділ дисертаційного дослідження, а саме у підрозділі 3.1. «Відображення культу лідера в мистецтві мисливських кочових племенах та в постійних поселеннях Євразії в XI – IX тисячолітті до н.е.» розглядаються культові артефакти спільнот, які проживали у прильодовиковій зоні в Європі, та житлові і сакральні будівлі жителів найдавніших довготривалих поселень на Близькому Сході та у Східному Середземномор'ї. Утворення довготривалих поселень стало головним прогресивним зрушенням у соціальному вимірі суспільства того часу. Роль громадських та духовних провідників посилювалась й у кочових племенах внаслідок зміни клімату, умов проживання і мисливського промислу, ускладнення релігійних вірувань і обрядів, у яких все більшу роль відігравали найсильніші й найрозумніші чоловіки. Спільною головною рисою мистецтва як племен Північної та Центральної Європи, так і жителів Східного Середземномор'я та Передньої Азії, було акцентування ідеї верховенства та влади.

Пошуково-творчий характер роботи, системність викладу матеріалів, новизна отриманих результатів свідчать про те, що дисертаційне дослідження Бондарчук Я.В. «Генеза і еволюція сакрального мистецтва провідних спільнот давнього світу» є самостійним, теоретично обґрунтованим. Матеріали дослідження можуть бути використані для створення навчальних курсів, програм щодо культурології, релігієзнавства, мистецтвознавства, естетики, зокрема диференційних технологій естетичного осмислення та бачення сакрального як синтетичної реальності культуротворення.

Дисертація написана в науковому стилі викладення матеріалу. Стиль викладання матеріалів досліджень, наукових положень і висновків забезпечують легкість та доступність її сприйняття. Виклад ведеться аргументовано і логічно, коректно і конкретно.

Втім, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Бондарчук Я.В., слід висловити зауваження щодо певних недоліків, допущених у роботі.

1. Сумнівним моментом здається те, що у своєму дослідженні авторка спирається на визначення астрономічних епох відповідно часу перебування точки перетину екліптики та екватора під зодіакальними знаками (2 150 років), а не зодіакальними сузір'ями, площа яких вздовж екліптики різна. Проте, у сучасній астрономії повне коло прецесії, по якому проходить точка перетину екліптики та екватора, для полегшення розрахунків прийнято ділити на 12 рівних частин. Тому історичні етапи духовної еволюції людства пов'язуються з космічними епохами проходження точки весняного рівнодення під знаками, а не сузір'ями зодіакального кола, хоча у певних часових проміжках, площини зодіакальних сузір'їв вздовж екліптики можуть співпадати з площинами зодіакальних знаків. Авторка підкреслює, що в дисертації заперечується твердження астрологів про вплив зодіакальних сузір'їв на розвиток людства. Навпаки, духовна еволюція розглядається як нескінченний процес удосконалення, що відбувається внаслідок впливу багатьох історичних економічних і соціальних чинників і духовної співпраці людства з Найвищим Абсолютом. Тому кожний її етап відображається в назвах і характеристиках не матеріальних, а нематеріальних феноменів – зодіакальних знаків. Варто акцентувати, що для давніх астрономів не існувало великого розрізнення між зодіакальними знаками і зодіакальними сузір'ями і більш докладно зупинитись на тому, з яких джерел взято характеристики (релігійно-філософські описи) зодіакальних сузір'їв.

2. Необхідно зробити також зауваження відносно використаної літератури у першому розділі дисертації. Розглядаючи еволюцію сакрального мистецтва як

найважливішу складову культурного розвою людства, дослідниця спирається на величезний корпус праць з історії світової культури, залучаючи ідеї, теорії, концепції філософів, культурологів, релігієзнавців, які зробили вагомий внесок у цю царину знань. Проте, випущено з виду праці щодо культурної еволюції людства, всесвітньо відомого американського філософа Френсіса Фукуями, зокрема, його книгу «Кінець історії та остання людина».

Безумовно, що складність поставленого дослідницею завдання – показати орогенічну (центральну) лінію еволюції сакрального мистецтва як відображення духовної еволюції людства, представлену досягненнями провідних народів кожної історичної доби, не дають змоги зупинитися на духовних надбаннях спільнот, які залишились поза її межами, в стороні, на узбіччі цієї центральної лінії. Авторка досліджує в основному художню спадщину європейських та азійських народів, значно меншою мірою залучаючи до поставленої проблеми сакральне мистецтво Африки, Америки, Австралії, на які також варто звернути увагу. На майбутнє можна побажати дослідити мистецтво цих регіонів у контексті поставленої проблеми і «вписати» його в загальну історію розвою світового релігійного мистецтва.

Виявлені недоліки в роботі не перекреслюють здобутків дисертантки, а навпаки носять спрямовуючий характер на подальшу науково-дослідницьку діяльність. Отже, дисертаційна робота Я.В. Бондарчук «Генеza і еволюція сакрального мистецтва провідних спільнот Давнього світу» є самостійним дослідженням, що дістало потужної апробації, а його основні положення повною мірою відбиває автореферат.

Відтак, дисертація «Генеza і еволюція сакрального мистецтва провідних спільнот давнього світу» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обгрунтовані та практично цінні результати; виконана на належному теоретико-методологічному рівні відповідно до вимог Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р.

№ 1197). Відповідає вимогам наказу МОН України №40 від 12.01.2017р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», а її авторка – Бондарчук Ярослава Віталіївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 - теорія та історія культури (мистецтвознавство).

9 січня 2025 року

Офіційний опонент:

Докторка філософських наук,
професорка, завідувачка кафедри
педагогіки, української філології та журналістики
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Наталія БАРНА

Наталія Барна
Завідувачка кафедри
педагогіки та журналістики
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
02070714